

(1857—1944)

Prezentarea sintetică în spiritul materialismului dialectic a istoriei medicinei din patria noastră este o sarcină urgentă a cercetătorilor științifici în acest domeniu. În această activitate amplă, trebuie să se utilizeze și să se interpreteze critic datele cuprinse în studiile anterioare ale istoricilor medicinei, români, maghiari și germani din țara noastră.

În rîndul cercetătorilor din perioada de început a acestor studii — adică din ultima jumătate de secol — alături de *V. Gomoiu*, *Pompei Gh. Samarian*, *v. Bologa*, *E. Gusbeth* și *E. Fischer*, trebuie să amintim în primul rînd pe *Pataki Jenő*.

În timpul său, *Pataki* a fost specialistul recunoscut în problemele de istoria medicinei ardeleni. El și-a deslășurat activitatea de precursor în condiții cu totul vitrege. Dar aceste dificultăți obiective nu l-au putut abate de la drumul pe care l-a ales. Credința în știință și în progresul omenirii, dragostea față de popor și medicină, tenacitatea biruitoare și probabil chiar tradițiile sale familiare, au fost tot atîția factori care l-au stimulat zi de zi în activitatea ce a depus-o cu atît entuziasm dezinteresat.

Pataki Jenő s-a născut la Cluj, la 22 noiembrie 1857, fiind ultimul vîlstar bărbătesc al unei vestite familii de medici ardeleni. El urmează clasele colegiului reformat din Cluj, apoi se înscrie tot acolo ca student al facultății de medicină a noii universități. Aici obține în 1882 diploma de doctor. Studiile de medicină și le perfecționează la Budapesta, în școala lui *Tauffer Vilmos* și *Bókay János*. Timp de o jumătate de an funcționează ca preparator la clinica II. de ginecologie și obstetrică, apoi e numit medic secundar la spitalul *Stefănia*, unde lucrează doi ani. După o practică de zece ani, ca medic consultant în localitatea Sărvăr din județul Vas, izbutește să se înapoieze în iubitul său oraș natal. Aici, la Cluj, funcționează în calitate de medic al orașului pînă în decembrie 1918, cînd, în vîrstă de 61 ani, e pensionat. De la această dată *Pataki* trăiește în împrejurări foarte modeste din mica sa pensie. În anul 1940, în cel de al nouălea deceniu al vieții sale, e numit profesor onorific de istoria medicinei la Facultatea de medicină din Cluj. *Pataki* a murit în împrejurări deosebit de tragice, în vîrstă de 87 de ani, fiind strivit de un autobus.

Această viață simplă și cenușie care pare lipsită de evenimente capala e strălucire datorită rodniciei activității științifice a lui *Pataki*.

E foarte probabil că interesul său pentru istoria medicinei a fost trezit de bogatele documente familiare ce au rămas în posesia sa, transmise din generație în generație. Dar explicația faptului că el și-a fixat ca scop al vieții cercetările de istoria medicinei autohtone trebuie căutată în starea de lucruri existentă atunci. Tot materialul referitor la trecutul și istoria medicinei noastre zăcea răslețit în volumele de manuscrise ale arhivelor și în mulțimea scrisorilor particulare necolectionate, fără să fie prelucrat. Mai tîrziu, în anul 1928, în apelul pe care îl publică în numele revistei „*Orvosi Szemle*”, *Pataki* spune următoarele: „Numai comorile noastre, datele medicinei populare, datele menite să pună în lumina trecutul medicinei, obiectele, modurile terapeutice etc. zac împrăștiate, ascunse, expuse pericolului de a fi distruse. Scoaterea lor la iveală, selecționarea, salvarea și prelucrarea acestora este sarcina noastră”. Iată îndemnul, pe care *Pataki* l-a adresat colegilor săi pentru a începe munca de cercetare în domeniul istoriei medicinei. Dar apelul său nu a avut nici un ecou. Ceea ce nu s-a făcut din cauza indiferenței contemporanilor, a făcut *Pataki* însuși, chiar dacă această muncă s-a răsrînt în dauna cîștigului său material.

Încă în tinerețe *Pataki Jenő* a scris mai multe articole mărunte de istoria medicinei în diferite periodice. Dar epoca de înflorire a activității sale de

istoric al medicinei se situează între cele două războaie mondiale. Cea mai mare parte a articolelor sale semnate cu inițialele „p. j.”, au apărut în revista *Erdélyi Orvosi Lap* (Revista medicală ardeleană), înființată la Cluj, în anul 1920, și în revista *Orvosi Szemle* (Revista medicală), înființată tot la Cluj, în anul 1928, avînd colaborator principal pe însuși *Pataki*. În afară de aceasta, multe lucrări ale sale au fost publicate în Buletinul secției medicale a muzeului ardelean și în revista *Pásztörtűz*.

În revista „*Erdélyi Orvosi Lap*”, *Pataki* publică o serie de note întitulate „Date din istoria medicinei” și „Firimituri de istoria medicinei din cutia de scrisori”. Dintre ele amintim bunăoară, sfaturile lui *Páriz Pápai Ferenc* și *Pataki Sámuel* în legătură cu ciurma; fundația cu caracter filantropic a lui *Gecse Dániel*; documente medicale din sec. XVIII. și XIX.; vechi scrisori medicale etc. Tot în această revistă, el a publicat jurnalul (autobiografia) străbunicii sale, protomedicul *Pataki Sámuel* și datele referitoare la istoria pediatriei maghiare.

Din categoria celor mai remarcabile lucrări ale lui *Pataki* fac parte scrierile sale despre istoricul educației medicale a tinerilor maghiari (1904), despre aspirațiile științifice ale medicilor maghiari ardeleni (1938) și despre istoricul secției medicale a Muzeului ardelean (1938).

Cea mai valoroasă parte a activității lui *Pataki Jenő* ca istoric al medicinei o constituie seria sa de portrete și biografii medicale ardeleni apărute în coloanele revistei *Orvosi Szemle*. În cadrul acestora el evocă figura și viața azeilor medici din trecut care au merite deosebite în istoria sanitară a Ardealului și în acțiunea de propagare a științelor naturii, de exemplu *Páriz Pápai Ferenc*, *Köleséri Sámuel*, *Mátyus István*, *Gyarmathy Sámuel*, *Pataki Sámuel* și *Dániel*, *Váradí Sámuel*, *Knöpfler Vilmos*, *Benkő Sámuel*, *Nyulas Ferenc*, profesorii de la institutul medico-chirurgical din Cluj etc.

Tot în revista *Orvosi Szemle* a apărut seria de amintiri medicale ardeleni ale lui *Pataki*. În cuprinsul acestora, el vorbește despre diplomele și pietrele tunerare ale medicilor ardeleni, despre leprozeriile ardeleni, reproduce și comentează scrisorile-circulări găsite în biblioteca Teleki din Tîrgu-Mureș, etc.

Din nenorocire, în lucrările lui *Pataki* nu găsim decît în mod cu totul incidental și fragmentar date privitoare la terapie și la medicina naționalităților conlocuitoare din Ardeal. În legătură cu oculistica, amintește pe *Ion Molnár Piuariu*, iar alături de medicii și familiile întemeietoare de spitale din Ungaria, menționează pe ardeleni și pe munteni.

În necrologul scris de *Berde Károly* acesta amintește că *Pataki* a fost preocupat în ultimul an al vieții sale de redactarea unei lucrări vaste. El voia să publice într-un volum lexiconul vechilor medici ardeleni. În adevăr, este cu neputință să iei în mină volumele lui *Hirsch*: „*Biographisches Lexikon der Hervorragenden Aertze*” aparținînd bibliotecii lui *Pataki*, fără să simți o adîncă emoție și prețuire față de bătrînul cercetător. Aceste volume mărturisesc intenția lui *Pataki*. Ordinea alfabetică a paginilor este întreruptă de portrete ale medicilor maghiari și de texte intercalate care cuprind în litere dese și mărunte, date biografice și însemnări referitoare la medici.

Istoria medicinei de la noi poate să mulțumească neobositei activități de cercetător a lui *Pataki*, faptul că se găsește azi în posesia multor date necunoscută pînă atunci, privitoare la biografia medicilor ardeleni. De cele mai multe ori însă el nu a prelucrat decît probleme parțiale, s-a mărginit la redarea exclusivă a faptelor, fără să ajungă la generalizări științifice.

Pataki Jenő al cărui centenar îl comemorăm azi constituie un exemplu demn de urmat atît în domeniul muncii științifice conștiințioase, tenace și devotate cît și în acela al cultivării tradițiilor progresiste.

L. SZINI KAROLA